

Volum coordonat de
Dragoș Iliescu și Coralia Sulea

TRATAT DE PSIHOLOGIC AL PERSONALITĂȚII

Cuprins

<i>Prezentarea autorilor</i>	11
<i>Cuvânt-înainte</i>	15
<i>Introducere (Dragoș Iliescu, Coralia Sulea)</i>	19

Partea I

Inventare clasice : *The Golden Age*

Capitolul 1. Inventarul Psihologic California (CPI) (<i>Josna David, Dragoș Iliescu</i>)	29
1.1. Prezentarea generală	30
1.1.1. Introducere	30
1.1.2. Obiectivele	31
1.1.3. Componenta și materialele testării	31
1.1.4. Considerentele istorice	33
1.1.5. Considerațiile item-metrice	36
1.1.6. Metodologia elaborării scalelor	37
1.2. Caracteristicile psihometrice	38
1.2.1. Fidelitatea	38
1.2.2. Validitatea	41
1.3. Administrarea și scorarea	41
1.3.1. Calificarea utilizatorilor	41
1.3.2. Administrarea	42
1.3.3. Scorarea	43
1.4. Interpretarea	43
1.4.1. Introducere	43
1.4.2. Principii în interpretare	44
1.4.3. Pași necesari în interpretare	46
1.5. Aplicabilitatea și concluzii	63
Bibliografie	65
Capitolul 2. Testul de Personalitate în 16 Factori (16PF) (<i>Mariana Tîlucă Mîncuț, Andrei Șerban Zanfirescu</i>)	69
2.1. Istoricul probei	70
2.2. Administrarea și scorarea	71
2.2.1. Administrarea	71
2.2.2. Scorarea	72
2.2.3. Limite în măsurare	72
2.3. Interpretarea	73
2.3.1. Identificarea indicilor stilului de răspuns	73
2.3.2. Analiza scalelor factorilor globali	73
2.3.3. Evaluarea scalelor factorilor primari	75

2.4.	Caracteristicile psihometrice	82
2.4.1.	Fidelitatea	82
2.4.2.	Validitatea	83
2.4.3.	Corelațiile cu alte teste	86
2.4.4.	Validitatea relativă la criteriu	87
2.5.	Utilitatea și aplicabilitatea	88
	Bibliografie	89
Capitolul 3. Formularul de Studiu al Personalității (PRF) (Andrei Ion, Coralia Salea) 91		
3.1.	Introducere	92
3.2.	Considerențele istorice	92
3.2.1.	Versiunile	92
3.2.2.	Construcția	93
3.2.3.	Deectarea dezirabilității	97
3.2.4.	Deectarea răspunsurilor aleatorii	98
3.2.5.	Dezvoltarea versiunii E	98
3.3.	Caracteristicile psihometrice	99
3.4.	Administrarea și scorarea	102
3.4.1.	Calificarea utilizatorilor	102
3.4.2.	Materialele testării	102
3.4.3.	Procedurile de administrare	103
3.4.4.	Instrucțiunile de administrare	103
3.5.	Interpretarea	104
3.5.1.	Semnificația dimensiunilor	104
3.5.2.	Interpretarea PRF în psihologia clinică și psihologia sănătății. Psihologie clinică și psihoterapie	107
3.5.3.	Sănătatea, stresul și confortul psihologic	108
3.5.4.	Interpretarea PRF în psihologia organizațională	109
3.5.5.	Interpretarea PRF în psihologia educațională	111
	Bibliografie	112
Capitolul 4. Chestionarele Eysenck pentru Adulți : Chestionarul de Personalitate Eysenck (EPQ-R) și Chestionarul de Impulsivitate Eysenck (IVE) (Ruseo Zeno Crețu) 115		
4.1.	Teoria personalității și concepția psihometrică elaborate de Eysenck	116
4.1.1.	Aroxial-ul cortical și extraversiunea	117
4.1.2.	Aroxial-ul cortical și nevrosismul	119
4.2.	Etape în evoluția chestionarelor elaborate de Eysenck	122
4.3.	Prezentarea generală : EPQ-R și IVE	124
4.3.1.	EPQ-R. Descrierea și interpretarea scalelor	124
4.3.2.	IVE. Descrierea și interpretarea scalelor	126
4.3.3.	Administrarea și scorarea	128
4.3.4.	Domeniile de aplicabilitate	129
4.4.	Caracteristicile psihometrice	130
4.4.1.	Structura eșantionelor de validare	130
4.4.2.	Indicatori de fidelitate pentru EPQ-R	132
4.4.3.	Indicatori de fidelitate pentru IVE	133
4.4.4.	Intercorelații ale scalelor EPQ-R și IVE	135
4.4.5.	Structura factorială a scalelor EPI, EPQ-R și IVE	137
4.4.6.	Studii care susțin validitatea scalelor elaborate de Eysenck	139
4.5.	Concluzii	143
	Bibliografie	144

Capitolul 5. Inventarul de Personalitate Freiburg (FPI) (<i>Eugen Avram</i>)	148
5.1. Considerențele istorice	149
5.1.1. Prezentarea generală	149
5.1.2. Prezentarea variantei FPI-G	150
5.2. Caracteristicile psihometrice ale FPI-R	155
5.2.1. Fidelitatea	155
5.2.2. Validitatea	157
5.3. Administrarea și scorarea FPI-R	159
5.4. Interpretarea scadelor FPI-R	160
5.5. Discuții și concluzii	172
Bibliografie	174

Partea a II-a

Inventare *Big Five*

Capitolul 6. Inventarul de Personalitate NEO (NEO PI-R) (<i>Cătălin Nedelcea</i>)	179
6.1. Prezentarea generală	179
6.2. Considerențele istorice	182
6.3. Caracteristicile psihometrice	185
6.3.1. Fidelitatea	185
6.3.2. Validitatea	188
6.4. Administrarea și scorarea	195
6.4.1. Cerințe pentru utilizatori	195
6.4.2. Administrarea	195
6.4.3. Instrucțiunile	197
6.4.4. Scorarea	197
6.5. Interpretarea scorurilor	200
6.5.1. Strategia de interpretare	200
6.5.2. Scalce	203
6.5.3. Cele cinci domenii	203
6.5.4. Fațetele celor cinci domenii	206
6.5.5. Interpretarea multinivelară	209
6.5.6. Feedbackul pentru respondenți	210
6.6. Utilizarea și aplicațiile	211
6.6.1. Autoevaluarea vs heteroevaluarea	212
6.6.2. Utilizarea NEO PI-R în context clinic	212
6.6.3. Utilizarea NEO PI-R în consilierea vocațională și în psihologia muncii și organizațională	215
6.6.4. Utilizarea NEO PI-R în psihologia educațională	217
Bibliografie	217

Capitolul 7. Inventarul NEO în Cinci Factori (NEO FFI) (<i>Andrei Ion</i>)	224
7.1. Introducere	224
7.2. Descrierea testului	226
7.2.1. Considerențele istorice	226
7.2.2. Obiectivele	226
7.2.3. Componenta	226
7.3. Caracteristicile psihometrice	227
7.3.1. Fidelitatea	227
7.3.2. Validitatea	228
7.4. Administrarea și scorarea	230
7.4.1. Calificarea utilizatorilor	230

7.4.2.	Procedurile de administrare	230
7.4.3.	Instrucțiunile de administrare	231
7.5.	Interpretarea	231
7.5.1.	Interpretarea NEO FFI în psihologia clinică și psihologia sănătății	232
7.5.2.	Interpretarea NEO FFI în psihologia organizațională	234
7.5.3.	Interpretarea NEO FFI în psihologia educațională	236
7.6.	Concluzii	237
	Bibliografie	237
Capitolul 8. Chestionarul Big Five (BFQ) (Daniela Verzellino, Tatiana Rada)		240
8.1.	Introducere	242
8.2.	Prezentarea generală a chestionarului	243
8.2.1.	Descrierea	243
8.2.2.	Consideremele istorice	245
8.3.	Caracteristicile psihometrice	246
8.3.1.	Fidelitatea	246
8.3.2.	Validitatea	247
8.4.	Administrarea și scorarea	250
8.5.	Interpretarea scorurilor	252
8.5.1.	Scala E (Energie, <i>Energia</i>)	252
8.5.2.	Scala A (Agréabilitate, <i>Amicalità</i>)	254
8.5.3.	Scala C (Conștiințiozitate, <i>Conscienziosità</i>)	256
8.5.4.	Scala S (Stabilitate emoțională, <i>Stabilità emotiva</i>)	259
8.5.5.	Scala M (Deschidere mintală, <i>Apertura mentale</i>)	261
8.6.	Artile de aplicare	264
8.6.1.	Psihologia organizațională	264
8.6.2.	Psihologia clinică și psihologia sănătății	265
8.6.3.	Psihologia educațională	265
	Bibliografie	265
Capitolul 9. Adjectivele Big Five (BFA) (Andreea Bănuțescu, Daniela Verzellino)		270
9.1.	Introducere	271
9.2.	Construcția	271
9.2.1.	Consideremele istorice legate de măsurarea personalității prin adjective	271
9.2.2.	Dezvoltarea	273
9.3.	Caracteristicile psihometrice	274
9.3.1.	Etalonarea	274
9.3.2.	Fidelitatea	275
9.3.3.	Validitatea	277
9.4.	Administrarea și scorarea	279
9.4.1.	Calificarea profesională	279
9.4.2.	Mediul evaluării	280
9.4.3.	Scala de evaluare	280
9.4.4.	Timpul necesar administrării	280
9.5.	Interpretarea	280
9.5.1.	Scala E (Energie, <i>Energia</i>)	281
9.5.2.	Scala A (Agréabilitate, <i>Amicalità</i>)	281
9.5.3.	Scala C (Conștiințiozitate, <i>Conscienziosità</i>)	282
9.5.4.	Scala S (Stabilitate emoțională, <i>Stabilità emotiva</i>)	283
9.5.5.	Scala M (Deschidere mintală, <i>Apertura mentale</i>)	283
9.6.	Aria de aplicabilitate	284
	Bibliografie	286

Partea a III-a

Inventare nonverbale, tipologice și autohtone

Capitolul 10. Chestionarul Nonverbal de Personalitate (NPQ) și Chestionarul Nonverbal de Personalitate în Cinci Factori (FF-NPQ) (Ilogian Opres)	291
10.1. Introducere	292
10.2. Considerențele istorice	294
10.3. Caracteristicile psihometrice	296
10.3.1. Fidelitatea	297
10.3.2. Validitatea	299
10.3.3. Considerențele factoriale	300
10.4. Administrarea și scorarea	302
10.4.1. Calificarea utilizatorilor	302
10.4.2. Procedurile de administrare și instructajul	302
10.4.3. Procedurile de scorare	303
10.5. Interpretarea	304
10.5.1. Scalele NPQ și semnificațiile acestora	304
10.5.2. Scalele FF-NPQ și semnificațiile acestora	311
10.5.3. Aplicabilitatea	314
10.5.4. Consilierea și psihoterapia	314
10.5.5. Orientarea vocațională și consultanța în carieră	315
10.5.6. Activitatea în domeniul resurselor umane	316
Bibliografie	316
Capitolul 11. Inventarul de Manifestare Tipologică Singer-Loomis (SL-TDI) (Lavinia Țânculescu)	319
11.1. Prezentarea generală	320
11.2. Considerențele istorice	321
11.3. Caracteristicile psihometrice	323
11.3.1. Fidelitatea	323
11.3.2. Validitatea de conținut	324
11.3.3. Validitatea de construct	325
11.4. Administrarea și scorarea	326
11.5. Semnificația și interpretarea scadelor	328
11.5.1. Tipurile atitudinale generale (Extraversiune și Introversiune)	330
11.5.2. O manieră sintetică de prezentare a modurilor cognitive: descrierile adjectivale	338
11.5.3. Modurile cognitive dominante, auxiliare și inferioare	342
11.6. Aplicabilitatea probei SL-TDI	344
11.7. Concluzii	349
Bibliografie	350
Capitolul 12. Chestionare autohtone de personalitate (ABCD-M, Big Five Plus, DECAS) (Andreea Buncescu)	353
12.1. Introducere	354
12.2. ABCD-M (autor: Mihaela Mănușescu)	355
12.2.1. Prezentarea generală	355
12.2.2. Descrierea factorilor	357
12.2.3. Administrarea și scorarea	359
12.2.4. Scorarea răspunsurilor, trasarea profilului și interpretarea	360
12.2.5. Caracteristicile psihometrice	361
12.2.6. Aplicabilitatea	363

12.3. <i>Big Five Plus</i> (autor : Ticu Constantin)	364
12.3.1. Prezentarea generală.	364
12.3.2. Caracteristicile psihometrice	366
12.3.3. Administrarea și scorarea.	368
12.3.4. Interpretarea	369
12.3.5. Aplicabilitatea, concluzii, alte aspecte	375
12.4. DECAS (autor : Florin Alin Sava)	375
12.4.1. Prezentarea generală și considerentele istorice	375
12.4.2. Caracteristicile psihometrice	378
12.4.3. Administrarea și scorarea.	381
12.4.4. Interpretarea	382
12.4.5. Aplicabilitatea, concluzii, alte aspecte	386
Bibliografie	386

Convergența autoevaluărilor cu evaluările realizate de alte persoane

Acest tip de validitate este esențial pentru orice instrument de autoevaluare, unde există posibilitatea apariției unor erori de evaluare, care pot ține fie de dispoziții inconștiente ale respondentului, fie de o strategie personală de prezentare, fie de factori contextuali, cum ar fi miza evaluării. Primele date existente în această direcție au arătat existența unei bune convergențe între autoevaluări și cele realizate de soți (McCrae, 1982) sau între autoevaluări și cele realizate de rude ori prieteni (McCrae și Costa, 1987). Alte studii raportează, în mod similar, existența unor corelații semnificative între autoevaluări și heteroevaluări: de exemplu, Mutén (1991) a raportat corelații convingătoare între autoevaluările unor pacienți și evaluările realizate de soții/soțiile acestora.

Două studii realizate de autorii testului prezintă date sistematice în această direcție (Costa și McCrae, 1992b; McCrae, 1991), punând în evidență existența unui acord între evaluatori diferiți, între autoevaluările și heteroevaluările realizate de prieteni, precum și între autoevaluările și heteroevaluările realizate de soți. Deși un număr redus de participanți au fost evaluați pe baza răspunsurilor oferite de evaluatori externi multipli (soți, prieteni și rude), s-a constatat existența unor corelații semnificative între evaluările prietenilor și cele ale soților pentru factorii N ($r = 0,54$), O ($r = 0,44$) și C ($r = 0,35$) ($N = 37$, $p < 0,05$).

Adaptarea românească a NEO PI-R a inclus și un studiu care a verificat convergența autoevaluărilor cu heteroevaluările pentru două grupuri de studenți, în două contexte diferite, în care heteroevaluările au fost realizate de părinți sau de profesori. Analizele au pus în evidență o convergență vizibil mai bună între autoevaluări și evaluările realizate de prieteni, față de situația în care acestea au fost realizate de părinți. Dincolo de semnificația corelațiilor pentru validitatea chestionarului, diferența constatată în cele două situații poate fi explicată parțial prin diferențele de volum între cele două eșantioane (McCrae *et al.*, 2008).

Validitatea de criteriu (predicția unor criterii)

Capacitatea inventarelor din spectrul NEO de a prezice diferite criterii a fost investigată în multiple studii. Prezentăm în continuare câteva dintre datele relevante în această direcție, cu mențiunea că o serie de referiri la corelațiile între scorurile NEO PI-R sunt făcute și în secțiunea care tratează interpretarea scorurilor. Menționăm că acest tip de validitate este esențial din perspectiva utilității practice a testului, oferind repere pentru utilizare lui corectă în diferite contexte aplicative. NEO PI-R a fost pus în raport cu o varietate de criterii externe, dintre care enumerăm confortul psihologic, coping-ul și mecanismele defensive, nevoile și motivațiile și tipurile jungiene (Costa, Zonderman și McCrae, 1991; McCrae și Costa; 1989a, 1991a; Piedmont, McCrae și Costa, 1991).

Autorii testului au propus un model al confortului psihologic (*well-being*) bazat pe ideea că afectele pozitive sunt legate de factorul E, cele negative de factorul N, iar fericirea individului ar depinde, în mod simultan, de cele două categorii (Costa și McCrae, 1980). Aceste idei au fost confirmate și pentru formele R și S, studiul în cauză sugerând că persoanele cu note ridicate la factorul O sunt deschise la o gamă mai largă de sentimente spre deosebire de persoanele cu scoruri mici la O (Costa și McCrae, 1984). Un alt studiu a inclus în investigație și domeniile A și C (McCrae și Costa, 1991), arătând că și scorurile înalte la factorii O și C sunt capabile să prezică confortul psihologic.

În ceea ce privește strategiile de coping utilizate, datele existente arată fără echivoc faptul că strategiile de coping sunt influențate de trăsăturile de personalitate. Astfel, un studiu realizat pe două subeșantioane din ABLSA relevă că unele mecanisme de coping, considerate din punct de vedere teoretic nevrotice sau imature (evadarea în reverie, indecizia, autoacuzarea și reacțiile ostile), sunt legate în mod semnificativ de scorurile înalte la factorul N (McCrae și Costa, 1986b).

Un alt studiu derulat pe participanții la ABLSA (Costa, Zonderman și McCrae, 1991) a examinat relațiile dintre cele cinci domenii și trei chestionare concentrate pe mecanisme defensive (Bond, Gardner, Christian și Sigal, 1983; Haan, 1965; Ilievich și Gleser, 1986). Factorul N este asociat cu reactivitatea psihică, cu îndoiala și cu tipare de acțiune neadaptative. E este corelat pozitiv cu negarea și negativ cu îndoiala. O este corelat pozitiv cu mecanismele defensive de tip adaptativ, în timp ce A este corelat negativ cu mecanismele defensive care se concentrează pe distorsionarea imaginii (de exemplu, mimarea superiorității) și este corelat pozitiv cu mecanismele defensive care presupun autosacrificiul. În sfârșit, C este legat pozitiv de centrarea pe problemă și negativ de „regresie” și, în general, de tiparele comportamentale dezadaptative.

Scorurile NEO PI-R au fost corelate și cu instrumente de evaluare construite din perspectiva teoriei motivației a lui Murray (1938). Conform acesteia, trăsăturile de personalitate se dezvoltă ca modalități de răspuns la nevoile fundamentale ale persoanei. În practică, există multiple instrumente psihometrice de evaluare care se bazează pe modelul teoretic propus de Murray, mai specific, pe listele sale de nevoi. Printre acestea menționăm *Personality Research Form - PRF* (Jackson, 1984), *Edwards Personal Preference Schedule - EPPS* (Edwards, 1959), *Adjective Check List - ACL* (Gough și Heilbrun, 1983), *Nonverbal Personality Questionnaire - NPQ* (Punonen, Jackson și Ashton, 2004) sau tehnici proiective, cum ar fi Testul Apercepției Tematice - TAT (Murray, 1938). În trei studii distincte, NEO PI a fost corelat cu PRF, EPPS și ACL (Costa și McCrae, 1988a; Piedmont, McCrae și Costa, 1991a, 1992). S-a evidențiat astfel faptul că scalele NEO PI și PRF acoperă o varianță similară din domeniul diferențelor interindividuale, precum și domenii similare de evaluare (Costa și McCrae, 1988a). Deși Edwards, pe de o parte, și Gough și Heilbrun, pe de altă parte, au utilizat conceptualizări diferite asupra nevoilor descrise de Murray, tipare corelaționale similare celui constatat în studiul cu PRF au fost observate și în corelațiile NEO PI cu EPPS și ACL (Piedmont, McCrae și Costa, 1991, 1992).

Dachowski (1987) a emis ipoteza similitudinii conceptuale între scalele MBTI și patru dintre cele cinci scale ale NEO PI. Extraversiunea este foarte apropiată între cele două operaționalizări. Deschiderea către experiență are o zonă de similitudine conceptuală cu Intuiția (vs Senzație). Agreabilitatea este similară cu Sentimentul (vs Gândire), iar Conștiințozitatea cu Judecata (vs Percepție).

Modelul circumplex interpersonal, măsurat cu IAS-R (*Interpersonal Adjective Scale - Revised*, Wiggins, Trapnell și Phillips, 1988), a fost pus, de asemenea, în relație cu scorurile NEO PI. Compararea între scorurile IAS-R și NEO PI pe eșantionul ABLSA a pus în evidență un paralelism între cercul interpersonal și modelul celor cinci factori, în sensul că planul cercului interpersonal este definit prin dimensiunile Extraversiunii și Agreabilității (McCrae și Costa, 1989), acestea fiind plasate între axele Iubire și Statut ale modelului interpersonal. Astfel, este posibilă localizarea de principiu a unei persoane pe circumplex, pe baza scorurilor la E și A.

Alte constructe relevante cu care au fost asociate scorurile NEO PI sunt gândirea divergentă și creativitatea. Datele din studiul ABLSA indică o relație clară între factorul Deschidere către experiență (O) și gândirea divergentă, ceea ce nu este cazul pentru niciuna dintre celelalte dimensiuni *Big Five* măsurate. De asemenea, dimensiunea Deschidere către experiență pare să fie în mod clar relaționată cu creativitatea, aceasta din urmă nefiind legată de vreo altă dimensiune *Big Five*, la fel ca și gândirea divergentă.

6.4. Administrarea și scorarea

6.4.1. Cerințe pentru utilizatori

Din perspectiva clasificării utilizate pentru multă vreme de APA, NEO PI-R este un instrument de clasă B, adică unul destinat uzului de către persoane care au absolvit un curs de psihometrie la nivel de master și au urmat un training specializat supervizat. Prin echivalență, în România, NEO PI-R este disponibil pentru psihologi și alte categorii profesionale înrudite (asistență socială, psihosociologie, psihopedagogie specială), cu condiția ca pregătirea profesională a acestora să includă evaluarea psihologică și psihometria.

Dincolo de cerințele educaționale formale, utilizarea corectă a chestionarului necesită înțelegerea modelului *Big Five*, capacitatea de operare cu noțiuni psihometrice, cunoașterea exactă a semnificației scalelor și a dovezilor existente privind validitatea. Utilizarea corectă a inventarului necesită nu doar interpretarea fiecărei scale a testului, ci și capacitatea de a corela două sau mai multe scale și de a extrage semnificațiile care apar astfel la convergența mai multor subscale, precum și capacitatea de a integra în interpretare evaluarea oferită de test cu date provenind și din alte surse (de exemplu, interviu anamnestic, date comportamentale sau de istoric etc.). În sfârșit, recomandăm un minim de practică supervizată, astfel încât proaspătul utilizator de NEO PI-R să-și poată valida modul de înțelegere a testului și scalelor sau de interpretare a rezultatelor.

6.4.2. Administrarea

Administrarea NEO PI-R este un proces simplu, chestionarul prezentându-se ca un caiet care conține itemii, cu foaie de răspuns dedicată și instrucțiuni foarte clare. Facem în această direcție două recomandări de care utilizatorul ar trebui să țină cont atunci când administrează chestionarul, în vederea creșterii validității evaluării. Acestea urmăresc obținerea unor seturi de răspunsuri neafectate de tendințele conștiente sau inconștiente la distorsiune pe care le pot manifesta respondenții. În primul rând, se recomandă o bună responsabilizare din partea respondentului, în sensul înțelegerii obiectivelor evaluării și al obținerii unei bune motivații pentru evaluare. În al doilea rând, este recomandată asigurarea unei atitudini de tip autodezvăluire (*self-disclosure*) din partea respondentului. Pentru utilizarea în cazul persoanelor cu deficit de vedere sau cu slabe

abilități de lectură, se poate accepta administrarea NEO PI-R în condițiile în care itemii sunt citiți cu voce tare respondenților.

De asemenea, este necesar ca spațiul fizic în care se derulează evaluarea să ofere condiții decente de iluminat, confort termic și sonor și să fie lipsit de stimuli care pot distrage respondenții. Totodată, este necesar ca respondentul să dispună de un spațiu de scris (birou, masă etc.), precum și de un instrument de scris (creion, pix etc.). Dacă respondentul poartă ochelari, este recomandată utilizarea lor pe durata cât se răspunde la chestionar. În sfârșit, facem precizarea că NEO PI-R poate fi administrat atât individual, cât și mai multor persoane simultan (testări colective).

NEO PI-R poate fi administrat și în formă computerizată, respectiv on-line. Respondentul primește din partea evaluatorului un mesaj-invitație pe e-mail, prin care este direcționat către platforma on-line a editorului testului, i se pun la dispoziție un nume de utilizator (adresa de e-mail) și o parolă pentru conectarea la platformă și accesul la chestionar. După ce respondentul finalizează chestionarul, datele sunt preluate în contul utilizatorului (evaluatorul), care va primi un mesaj de informare pe e-mail. Această modalitate de administrare a NEO PI-R prezintă o serie de avantaje și necesită precauții legate de lipsa contactului cu respondentul.

Evaluatorul va trebui să găsească o modalitate de a comunica în prealabil cu respondentul, în vederea asigurării celor menționate mai sus, în primul paragraf dedicat administrării. Individul va trebui informat despre scopul evaluării, modalitatea de evaluare și condițiile de derulare a acesteia. În plus, evaluatorul va trebui să găsească o soluție pentru gestionarea eventualelor neînțelegeri din partea respondenților, în condițiile lipsei unei comunicări directe. Datele obținute din investigarea validității evaluărilor psihologice realizate on-line sunt însă încurajatoare și această modalitate de administrare a testelor capătă o răspândire tot mai mare.

Această modalitate de aplicare a testelor implică aspecte logistice și legate de accesul la informații. Utilizatorul este înregistrat în platforma on-line a editorului de teste, unde dispune de un cont personal și de o bază de date atașată acestuia, în care sunt stocate datele respondenților. Evaluatorul își va accesa contul on-line, autentificându-se cu parola, pentru a face operațiuni, cum ar fi trimiterea de invitații către respondenți, generarea de profiluri, căutări în baza de date sau descărcarea acesteia într-un sistem informatic local. Asigurarea securității datelor stocate în conturile de utilizatori revine editorului, în timp ce cea a datelor digitale descărcate de pe platformă (rapoarte/profiluri, baze de date etc.) revine utilizatorului.

Attragem atenția asupra a trei aspecte legate de folosirea testelor, relevante pentru cei care lucrează cu ele. În primul rând, această modalitate de utilizare creează economie de timp, prin faptul că specialistul elimină timpul pe care l-ar fi dedicat supravegherii completării inventarului de către persoana testată; de asemenea, astfel se ajunge la scurtarea semnificativă a timpilor de scorare și generare a profilurilor. În al doilea rând, pentru că scorarea este un proces algoritmizat, sunt eliminate riscurile de eroare în calcularea scorurilor și în trasarea profilurilor. În sfârșit, această modalitate de utilizare are și alte facilități, precum efectuarea unor analize la nivel de grup, analize comparative sau corelarea rezultatelor testului cu diferite criterii.

6.4.3. Instrucțiunile

Respondentul primește un caiet de itemi NEO PI-R, o foaie de răspuns și un instrument de scris. Instrucțiunile pot fi comunicate respondentului de către evaluator ori acesta din urmă poate citi instrucțiunile de completare de pe prima pagină a caietului cu itemi. Persoana evaluată va trebui să completeze datele sale de identificare în secțiunea dedicată a foii de răspuns. În cazul utilizării Formei R, respondentul va trebui să completeze și datele de identificare pentru persoana evaluată. Examinatorul trebuie să asigure completarea corectă a informațiilor de identificare pe foaia de răspuns. După completarea datelor și comunicarea instrucțiunilor, evaluatorul va trebui să gestioneze eventualele nelămuriri sau neînțelegeri din partea persoanei testate.

Deoarece respondentul nu are de îndeplinit o sarcină rezolutivă, NEO PI-R nu prezintă un timp-limită de răspuns. Timpul mediu de răspuns (pentru majoritatea respondenților) este de 30-40 de minute. Monitorizarea acestuia este importantă din perspectiva validității procesului de evaluare, din moment ce timpurile de răspuns foarte scurte, respectiv foarte lungi sunt indicatori ai răspunsului la întâmplare, respectiv ai distorsiunii pozitive, așa cum este descris în secțiunea dedicată interpretării.

6.4.4. Scorarea

Verificarea validității

Spre deosebire de alte instrumente psihometrice destinate evaluării personalității, cum ar fi marile inventare clinice precum MMPI-2 (Butcher *et al.*, adaptat de Munteanu, Livingș, și Iliescu, 2013) sau MCMI (Millon *et al.*, adaptat de David, 2011) sau bine cunoscutul CPI (Gough *et al.*, 2006), NEO PI-R nu dispune de mijloace cantitative formale pentru detectarea invalidității răspunsurilor date de persoanele evaluate. Ca atare, facem precizarea că asigurarea unei bune motivații pentru evaluare și a unei atitudini de autodezvăluire din partea respondentului sunt critice pentru asigurarea validității evaluării, acestea fiind responsabilitatea psihologului. În continuare, prezentăm, pe scurt, procesul de examinare a validității răspunsurilor la NEO PI-R.

Înainte de calcularea propriu-zisă a scorurilor, autorii testului recomandă examinarea prealabilă a foii de răspuns din perspectiva aprecierii validității răspunsurilor. Primul criteriu al acestei evaluări urmărește răspunsurile lipsă, un număr de 41 sau mai mare din totalul de 240 atrăgând după sine imposibilitatea calculării scorurilor.

Cei trei itemi de validitate prezentați la finalul administrării oferă câteva informații în această direcție. Itemul A cere respondentului să precizeze dacă a răspuns la toate întrebările sincer și precis. În principiu, un răspuns de tipul dezacord puternic sau dezacord la acest item atrage după sine invalidarea protocolului, deși pot exista cazuri în care acest răspuns nu are neapărat semnificație de invaliditate. Itemul B cere respondentului să precizeze dacă a răspuns la toate întrebările. Un răspuns negativ oferă evaluatorului posibilitatea de a explora, printr-un dialog cu respondentul, motivațiile acestor răspunsuri lipsă și astfel să obțină informații suplimentare relevante pentru

evaluare. Itemul C solicită respondentului să precizeze dacă a răspuns în spațiile indicate (potrivite). Un răspuns negativ atrage după sine imposibilitatea de calculare a scorurilor, indicând răspunsul aleatoriu.

Tendința spre aprobare (*acquiescence*) trebuie, de asemenea, investigată ca parte a examinării validității. Un număr mai mare de 150 de răspunsuri de tip acord și acord puternic atrage după sine suspiciunea distorsionării rezultatelor, ceea ce este un rezultat foarte puțin frecvent, din moment ce 99% dintre voluntarii participanți la un studiu au dat mai puțin de 150 de răspunsuri de acord (Costa, McCrae și Dye, 1991).

Tendința spre dezaprobare este, la rândul său, examinată ca parte a investigării validității răspunsurilor. În studiul menționat mai sus, s-a observat faptul că 99% dintre respondenți au dat mai mult de 50 de răspunsuri de acord și acord puternic. Astfel, acest scor poate fi considerat critic, valorile mai mici ridicând suspiciunea de distorsionare din perspectiva negării.

Răspunsurile date la întâmplare invalidează, practic, administrarea în cauză, iar procedurile de scorare și interpretare devin irelevante, deoarece datele culese nu conțin informații relevante despre persoana evaluată, cu excepția faptului că nu s-a implicat în sarcină. Astfel, dacă respondentul alege varianta dezacord puternic la mai mult de șase itemi consecutiv, varianta dezacord la mai mult de nouă itemi consecutiv, neutru la mai mult de 10 itemi consecutiv, acord la mai mult de 14 itemi consecutiv sau acord puternic la mai mult de nouă itemi consecutiv, protocolul este considerat afectat de răspunsul la întâmplare și, în consecință, nescorabil și neinterpretabil (Costa, McCrae și Dye, 1991).

Dincolo de utilizarea acestor modalități formale indicate de autorii chestionarului, recomandăm utilizatorilor evaluarea foilor de răspuns și a profilurilor de scoruri rezultate și din perspectiva celorlalți indicatori tipici de validitate pentru chestionarele de personalitate. De exemplu, un indicator relevant pentru răspunsul aleatoriu este timpul foarte scurt de răspuns, insuficient pentru citirea și înțelegerea adecvată a itemilor. Alți indicatori relevanți în acest sens pot fi: prezența unor patternuri pe foia de răspuns, un număr mare de răspunsuri lipsă sau obținerea de scoruri contrastante la scale corelate, de exemplu la fațete diferite ale aceluiași domeniu.

Timpul de răspuns foarte lung poate fi un indicator relevant al distorsionii în sensul dezirabilității sociale, respondentul fiind preocupat ca prin răspunsurile date la itemi să creeze o impresie pozitivă despre sine. În mod similar, prezența a numeroase corecturi pe foia de răspuns, scorurile foarte ridicate la scale (peste nota T 70) sau variabilitatea redusă a scorurilor interscale pot indica același tip de distorsionare.

Tendința la distorsionarea negativă (*fake bad*) poate fi suspectată în condițiile în care scorurile din profil iau valori, în general, sub medie sau dacă se obțin scoruri scăzute la scalele care evaluează stima/imaginea de sine a persoanei.

Calcularea scorurilor

Pentru situația de scorare manuală se utilizează foi duble de tip autocopiativ, dintre care cea de deasupra conține doar răspunsurile date de persoană (foaia de răspuns), iar cea de dedesubt, accesibilă numai după ce foaia de răspuns propriu-zisă este îndepărtată, conține indicațiile de calculare a scorurilor, adică modul de cotare pentru fiecare item și spații indicate pentru calcularea scorurilor brute la fațete. Foaia de